

Het 3e architectencongres

Op zoek naar gezonde competitie

Ruim 300 geïnteresseerden trotseerden begin juni de infrastructuurwerken in de Gentse binnenstad om het derde architectencongres van NAV bij te wonen. De brandende vraag was: hoe zetten we opdrachtgevers die architecten in competitie plaatsen, ertoe aan om dat op een in alle opzichten faire manier te doen? In video's, paneldebatten met alle betrokken partijen, one to one interviews, relevante cijfergegevens, een stand-up architect en een geanimeerde presentatie van het NAV-handvest voor architectuurcompetities werd het thema gefileerd. "Dit congres is geen eindpunt maar de start van méér actie, samen met de andere beroepsorganisaties en de Orde", verzekerde NAV-voorzitter Kati Lamens de aanwezigen in haar slotconclusie. "Alles draait rond één kernwoord: respect."

Wie de huidige realiteit beschouwt van architectuurwedstrijden in de brede betekenis van het woord, zeg maar alle opdrachten waar meerdere architecten met elkaar in competitie worden geplaatst, kan inderdaad niet anders dan besluiten dat die niet meteen getuigen van veel respect voor wat de architect doet. Niet dat daar per definitie kwaad opzet achter schuilt. Dikwijls wortelt die houding in onwetendheid en een gebrek aan professionalisme bij opdrachtgevers. Daar staat tegenover dat het gros van de architecten zijn beroep met een enorme intensiteit beoefent. Meng die twee elementen en je krijgt een explosieve cocktail die veel te dikwijls ontploft en dat dan altijd doet in hetzelfde gezicht: dat van de architect. Dat architectuurwedstrijden al lang een chronische kwaal vormen, weten we allemaal en werd op het congres nog eens geïllustreerd door enkele verhalen. Alsof het gisteren was gebeurd, vertelde Bob Van Reeth over de wedstrijd voor een nieuw Kursaal in Oostende anno 1992-1993. Zijn architectenbureau AWG kwam als eerste uit de bus, maar omdat hij niet in de gratie lag bij een bepaalde politieke partij, werd het project afgevoerd. Patrick Lootens won met POLO Architecten in 1994 een wedstrijd voor een nieuw Belgacom hoofdkwartier, na een competitie met twaalf bureaus, maar ook die opdracht verzwond in de duisternis van een diepe lade. Meer zelfs, het toen nog jonge en kleine bureau ving vier keer op rij bot in wedstrijden, hoewel ze telkens bovenaan eindigden. En jammer genoeg: nihil novi sub sole.

De architect: een mecenas-investeerder?

Maar zelfs als een wedstrijd niet in de vergeethoek belandt, blijven architecten de verliezers. Grasduin maar even doorheen de bibliotheek van verloren ontwerpen op www.architectuurincompetitie.be, de website die NAV samen met www.architectura.be voor het congres op poten zette en waar architecten beelden en informatie kunnen plaatsen van hun wedstrijdontwerpen die het net niet haalden. "We zitten intussen aan het symbolische getal van 99 projecten", lichtte architecte Kati Lamens toe aan presentator Wim De Vilder. "Per project besteedden de bureaus gemiddeld 512 werkuren. Tegen een uurloon van 50 euro zit je daarmee aan een investering van pakweg 25.000 euro."

Die ruwe berekening komt overeen met de resultaten van de studie die Ecorys vorig jaar maakte in opdracht van G30. Een steekproef bij de leden van die vereniging leerde dat zij in 2013 gemiddeld 23.627 euro aan personeelskosten investeerden per wedstrijd, verbonden aan een openbare aanbesteding. Met gemiddeld zes deelnemers per wedstrijd spendeerden architecten daarmee gezamenlijk 142.000 euro per project. Tel daarbij de geschatte kost voor de overheid om de ingediende dossiers te evalueren (47.142 euro, voorbereiding van de wedstrijd niet inbegrepen) en je komt tot een kostprijs per wedstrijd van 189.000 euro, bijna de helft van het gemiddelde ereloon (400.000 euro in 2012) voor opdrachten boven de wettelijke minimumeis voor Europese bekendmaking. Daar kwam nog eens bij dat één offerteaanvraag op tien na het indienen van de offertes zonder meer stopgezet werd, en dat in amper 30% van de dossiers was voorzien in een vergoeding, die dan nog slechts voor 16% van de dossiers redelijk mocht worden genoemd. Intussen dijde de evaluatieperiode almaar uit tot 180 dagen in 2012, goed voor een half jaar onzekerheid na een fikse economische investering. Vertel dat alles aan een ondernemer en hij verdenkt je ervan dat je van een spacecake hebt gesnoept ...

Schizofrene houding

Dat vond ook presentator Wim De Vilder, die Kati Lamens meteen de vraag voorschotelde waarom architecten dan in godsnaam nog deelnemen aan dergelijke wantoestanden. De NAV-voorzitter beaamde dat architecten een bijna schizofrene houding aannemen tegenover architectuurcompetities. Zij zag vier belangrijke redenen waarom deelnemen voor velen de enige keuze blijft. Een: de nood aan referenties om mee te kunnen dingen naar bepaalde opdrachten. Twee: de kansen die wedstrijden jonge en/of kleine bureaus bieden voor schaalvergroting. Drie: de angst bij grotere bureaus om te moeten downsizen. Vier: het feit dat de winnaar eigenaardig genoeg meestal wel kan rekenen op een interessant ereloon. Tel daarbij het gegeven dat wedstrijden ontwerp bureaus creatief scherp houden en de teamgeest bevorderen, en je beseft dat de schizofrenie niet bij de architecten maar in het concept architectuurwedstrijd en de economische werkomgeving zit.

In een panelgesprek beaamden de architecten Patrick Lootens, Edith Wouters (Teema architecten) en Delphine Bostoën (Architecten Groep III) dat competities hen kansen boden en blijven bieden. Waar het dan fout loopt? Er is meer kennis en respect nodig voor wat ontwerpen eigenlijk inhoudt, betoogde Patrick Lootens. Nog te dikwijls krijgen architecten af te rekenen met jury's die louter op het beeld afgaan. De collegialiteit tussen architecten laat ook geregeld te wensen over. Sommigen leveren veel meer in dan gevraagd of doen hun ereloon naar onaanvaardbare bodemprijzen zakken om toch maar evaluatiepunten te sprokkelen. Delphine Bostoën beaamde dat de juryvoorkeur te dikwijls uitgaat naar het dossier met het qua beeld meest uitgewerkte project, terwijl in een visienota eigenlijk geen beelden thuishoren. Zodra er een beeld voorligt, gaat de focus uitsluitend daar naartoe, terwijl gepaste beelden pas mogelijk zijn na ontwerpend onderzoek. Een opdrachtgever moet kiezen voor een ontwerper, niet voor een ontwerp, formuleerde ze het gevat. Wat de weging van het ereloon bij de evaluatie betreft, sprak ze haar voorkeur uit voor een prijsvork of zelfs een forfaitair bedrag boven een vrij in te vullen percentage. Edith Wouters hekelde het opbod aan wedstrijden die nu ook steeds meer ook de private markt veroveren. Wat we nodig hebben, is goed opdrachtgeverschap, beklemtoonde ze. Ze prees in dat opzicht de Open Oproep waar opdrachtgevers worden begeleid, onder andere voor het opstellen van een goede projectdefinitie.

Vertrouwenspersoon van de bouwheer

De geestelijke vader van die Open Oproep, Bob Van Reeth, intussen 73 maar nog altijd kaarsrecht en lucide, was ook van de partij, samen met de Antwerpse stadsbouwmeester Christian Rapp. Als eerste Vlaams Bouwmeester was het zijn opdracht de kwaliteit van het patrimonium van de Vlaamse overheid op te krikken, blikte Bob Van Reeth terug. Vooral op vraag van lokale besturen kwam zo de Open Oproep tot stand, meteen de reden waarom de resultaten van die Open Oproep vandaag vooral lokaal zichtbaar zijn. Omdat hij van scratch moest beginnen, beschikte hij voor de conceptie van die wedstrijdformule over een heel grote vrijheid. Bewust laste hij daarin de nodige ruimte in voor jonge en buitenlandse bureaus. De belangrijkste opdracht voor de toekomstige Vlaams Bouwmeester is de opdrachtgevers te overtuigen van de culturele dimensie van hun projecten, gaf hij nog mee. Monkelend voegde hij daaraan toe dat hij, als hij juryrapporten leest, soms de indruk heeft dat hij in een andere wedstrijd is beland dan degene die werd geschetst in de wedstrijdvraag.

Christian Rapp heeft intussen zijn eerste ervaring met de Open Oproep achter de rug, die voor de Antwerpse Zuiderdokken, en was heel positief over het vertrouwen dat daarmee bij de burgers is gecreëerd. Een afschaffing van de Open Oproep vond hij dan ook niet aan de orde, omdat het proces van continu verbeteren bij gebrek aan een dergelijk instrument al snel dreigt te verwateren. Hij ging wat dieper in op de cultuur van architectuurwedstrijden in zijn geboorteland Duitsland. Daar gelden minimum- en maximumtarieven voor architecten en ingenieurs, wettelijk vastgelegd in de Honorarordnung. Omdat het commerciële aspect van de erelonen daardoor niet speelt, kan in architectuurwedstrijden de klemtoon gelegd worden op de architectonische kwaliteit. In de vrij omslachtige procedure gaat veel aandacht naar de samenstelling van de jury die altijd wordt voorgezeten door een architect, en naar de jurering, om uit te monden in een aanbeveling aan de bouwheer. Uiteindelijk wordt gebouwd wat was ontworpen. Maar die aanpak staat vandaag onder druk door de Europese aanbestedingsregels, bekende hij. De architect moet opnieuw de vertrouwenspersoon worden van de bouwheer, en daar wil ik graag mijn steentje toe bijdragen, besloot hij.

Olympische Spelen van de architectuur

Via een video werd het congressthema ook belicht door de architecten Leo Van Broeck (Bogdan & Van Broeck) en Julien De Smet (JDS Architects). Zij concentreerden zich vooral op de maatschappelijke impact en noodzaak van architectuur, en het feit dat architectuurwedstrijden daar in de huidige praktijk in feite een obstakel voor vormen. Duurzaamheid draait niet om PV-panelen, elektrische wagens en andere technische snufjes, maar om ontwerp, stak Leo Van Broeck van wal. Klimaatneutrale gebouwen alleen kunnen niet voorkomen dat we de planeet om zeep helpen. Iedereen moet verdicht wonen, zij het in metropolen, kleinere steden of in rurale kernen. Om mensen daartoe aan te zetten, heb je goed ontworpen steden nodig waar de balans tussen economische, artistieke en rationele aspecten perfect is. Daarvoor is de creativiteit van de architect nodig. En dat is nu net iets waar wedstrijden geen aandacht voor hebben.

Competitie leidt vaak alleen maar tot inefficiënte vormen van creativiteit, pikte Julien De Smet in. Wat doen wij? We verzamelen gegevens en bundelen die tot een synthese in een

ontwerp. Hoe meer gegevens je bij elkaar sprokkelt, hoe slimmer en efficiënter die creatieve oplossing. Maar bij de meeste wedstrijden beschik je over veel minder gegevens dan bij een rechtstreekse opdracht. Als beroepsgroep investeren wij in de samenleving, maar daarvoor moet je eerst die samenleving in al haar complexiteit doorgronden. Daar ligt onze belangrijkste kwaliteit. Wedstrijden kunnen, als ze heel anders worden ingevuld, wel een belangrijke rol vervullen. Ze kunnen ons een platform bieden om over architectuur te discussiëren en ideeën uit te wisselen. Zo kunnen we samen bepalen wat de beste oplossing is voor de maatschappij. In die zin zou je wedstrijden de Olympische Spelen van de architectuur kunnen noemen, waar het niet langer draait om winnen, maar waar we gezamenlijk zonder enige terughoudendheid kunnen springen en samen het best mogelijke antwoord op een gegeven maatschappelijke vraag kunnen formuleren.

Wat betekent dat voor het financiële luik van architectuurwedstrijden? We mogen ons niet tevreden laten stellen met kruimels, waarschuwde Leo Van Broeck. Wil iemand een schetsontwerp dat 10% van ons ereloon uitmaakt? Dan moet hij elke architect die 10% betalen. Wil hij een voorontwerp voor bouwvergunning, wat tussen 20 en 30% van ons ereloon uitmaakt? Dan moet hij die percentages als vergoeding uitkeren. Verwachten ze dat wij investeren in wedstrijden? Dan moeten ze ons minstens 60% tot 70% van onze kostprijs vergoeden. Wat dat in de praktijk betekent? Dat we 50.000 tot 100.000 euro moeten krijgen, in plaats van 5.000 tot 10.000 euro vandaag, als er al een wedstrijdvergoeding is. Maar we zijn te laf om ons te verzetten en voor onszelf op te komen. Het wordt tijd dat we ophouden met op die manier langzaam zelfmoord te plegen.

Opdrachtgevers aan het woord

Na de pauze toonde architect Alfredo De Gregorio aan de hand van zijn Gallo-Romeins museum in Tongeren waarom hij niet gelooft in wedstrijden, maar in overlegmodellen, hoewel die vandaag ook ontspoord zijn, gaf hij ruitertlijk toe. Met een wedstrijd was het museum nooit geworden wat het vandaag is, betoogde hij. We moeten allemaal samen op zoek naar Europese stedelijke kwaliteit, want steden zijn niet alleen duurzamer maar creëren ook 20% meer economische bedrijvigheid, zette hij de stap van toen naar nu. Hoe kom je tot steden waar mensen gelukkig zijn en waar je een gemeenschapsvastgoed vorm geeft dat iedereen ten goede komt, gaf hij het publiek als huiswerk mee.

Gezamenlijk lichtten daarna de architecten Peter Leroy (Stramien), Karel De Mulder (A2D), Jos Leysens (Licence to build) en Jo Berben (a2o) toe hoe het NAV Handvest met 10 aanbevelingen voor een succesvolle organisatie van architectuuropdrachten in de private en publieke sector tot stand kwam. Voor dit handvest, dat intussen al door 1.000 mensen is ondertekend, onder wie heel wat belangrijke opdrachtgevers, verwijzen we naar de website. Het afsluitende paneldebat was gereserveerd voor de opdrachtgevers. Lode Waes (CEO Vanhaerents Development) uitte de behoefte aan een nieuwe aanpak die hij design & development doopte, als alternatief voor design & build. De creativiteit van de architect en ruimtelijk planner moet al in een vroeg stadium ter beschikking staan als we streven naar een kwaliteitsvolle open ruimte en een geslaagde mix van functies, oordeelde hij. Volgens hem kan dat perfect in wedstrijden worden gegoten, bijvoorbeeld via de vraag: hoe kom je tot de meest geslaagde ontwikkeling & mix als je meerdere gronden ter beschikking hebt? De huidige wedstrijden voor PPS-projecten waaraan het bedrijf deelneemt, zitten voor hem veel te complex in elkaar. In ieder geval betaalt Vanhaerents de ontwerpteams waarmee wordt samengewerkt uit eigen zak altijd een vergoeding. Peter Lacoere (directeur projecten

SoGent) laakte de praktijk om projecten te reduceren tot prestatie-eisen in plaats van een goede projectdefinitie op te stellen met duidelijke formuleringen over de verwachtingen, de integratie in de omgeving en andere ambities.

Wat doen opdrachtgevers als architecten voor een wedstrijd veel meer inleveren dan is gevraagd? Een moeilijk gegeven, reageerde Jan Wouters (diensthoofd architectuur van Woonhaven Antwerpen). Op eigen initiatief zaken schrappen ligt moeilijk, maar maquettes worden sowieso geweerd op de jurering die gebeurt door een jury die uitsluitend uit architecten is samengesteld, met mensen uit eigen rangen, uit de stadsdiensten, van de stadsbouwmeester, van de VMSW en eventueel experts. Ingenieur-architect Hans Demolder (hoofd studie & coördinatie bouwprojecten Facilitair Bedrijf van de Vlaamse overheid) is doortastender: als er vier A4's worden gevraagd, leest de jury de vijfde niet. Hij gaf wel toe dat het ereloon bij hen nog altijd een heel belangrijke rol speelt bij de jurering, maar dat dit gedeeltelijk wordt opgevangen door te werken met een prijsvork of een forfaitair ereloon. Over het handvest zei Jan Wouters dat de vergoeding wat meer nuance vergt, afhankelijk van de complexiteit van de opdracht en de gevraagde wedstrijdinput van de architecten. Peter Lacoere gooide de huidige leidraad voor opdrachtgevers van het Brussels Gewest en een update van het verouderde vademecum voor opdrachtgevers van de VVSG en de Vlaams Bouwmeester op als interessante denksporen.

Conclusie: er ligt nog een heel concoursparcours voor ons

Voor de slotbeschouwing tekende NAV-voorzitter Kati Lamens. "Wij architecten doen ons werk met hart en ziel, maar daarvoor verwachten we respect. De vraag is hoe we dat kunnen krijgen. Door verder constructief te blijven praten met opdrachtgevers en hen aan te sporen professioneel tewerk te gaan. Door onszelf duidelijker op de markt te zetten als de persoon die de bouwheer het beste rendement op zijn investering zal leveren. Door ons niet te laten meesleuren in de race to the bottom. NAV zal verder inspanningen blijven leveren, samen met de andere beroepsorganisaties, de Orde en hopelijk ook de toekomstige Vlaams Bouwmeester. Onze aanbevelingen moeten verder uitgroeien tot een overkoepelend wedstrijdreglement. De website blijft een meldpunt voor foute voorbeelden. Op termijn pleiten we voor een overheidssteunpunt voor architectuurwedstrijden. Wij ijveren ook voor een correcte vertaling van de Europese richtlijn betreffende overheidsopdrachten in Belgische wetgeving, met aandacht voor echte duurzaamheid en kwaliteit. Maar gezien het voorliggende wetsontwerp weten we vooral dat we zelf onze streng moeten trekken."

Redactie: Staf Bellens
CD Media